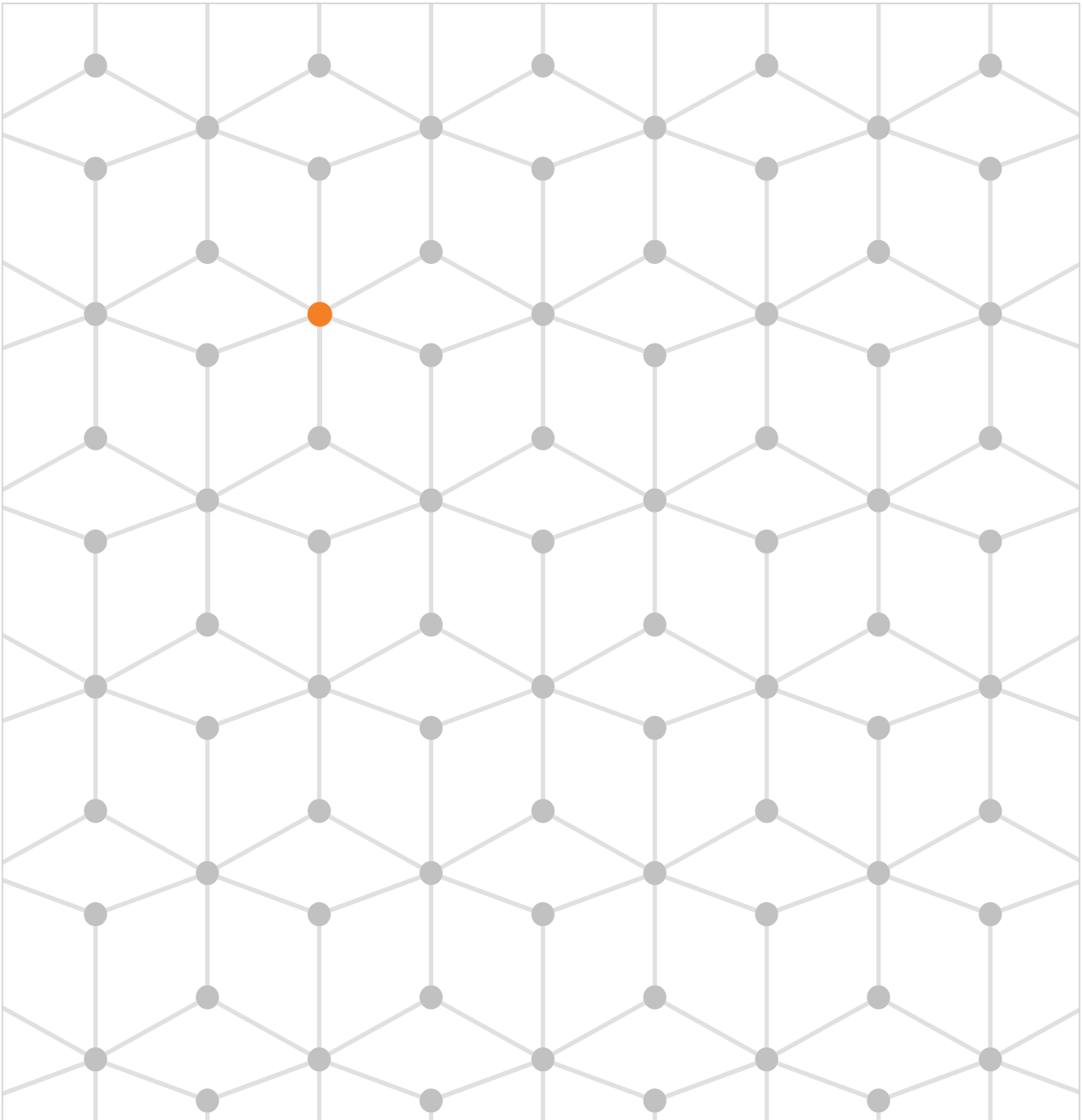

DEN DIGITALE VERDEN OG ELEVENES LÆRINGSMILJØ

3. Den digitale verden og elevenes læringsmiljø

I hovedrapporteringene fra Elevundersøkelsen gjennomføres hvert år et dypdykk på et tema som er aktuelt for elevers læringsmiljø. I dypdykket tar vi utgangspunkt i hvordan elever svarte på Elevundersøkelsen og besøkte skoler hvor vi intervjuet elever, lærere, foreldre og skolens ledelse om det utvalgte temaet, som i år er den digitale verden og elevenes læringsmiljø. I dette kapitlet vil vi se nærmere på dette temaet og følgende problemstillinger skal belyses ved hjelp av kvantitative og kvalitative metoder:

1. Hva er digital mobbing? (Hvordan forstår elever og ansatte ved skoler digital mobbing?)
2. Hva ser skolen som sitt ansvarsområde i et slikt grenseoverskridende fenomen? (Hva er skolens ansvar for det som skjer utenfor skoletid/-arenaen?)
3. Hva gjør skolene og elevene for å forebygge og håndtere uønskede hendelser på nett?
4. Hvordan samarbeider skoler med andre aktører (f. eks. foreldre) i dette arbeidet?

I denne sammenhengen er det relevant også å belyse hvorfor mange elever ikke forteller voksne om at de opplever mobbing/digital mobbing/uønskede hendelser på nett, og hvilke tiltak elever og ansatte opplever som gode når det skjer uønskede hendelser på nett.

Selv om rapporten har fokus på digital mobbing, ser vi dette i sammenheng med skolens generelle arbeid med læringsmiljø. Digitale verktøy og digital kompetanse er en viktig del av dagens skole, og vi skal derfor i dette kapitlet også belyse de positive sidene den digitale virkeligheten kan ha for skolens læringsmiljø, for eksempel som sosial arena, mestringsarena, plattform for læring, som muliggjør for kreativitet osv. Her vil vi først beskrive utviklingen av digitale ferdigheter og kompetansebehov i skolen, deretter vil vi se nærmere på teoretiske perspektiv på mobbing, før vi ser på resultater fra Elevundersøkelsen 2018 og skolebesøkene. Beskrivelse av skolene og framgangsmåte i skoleundersøkelsen står i kap 2.2.

3.1 Digitale ferdigheter og kompetanse – en utfordring tar form?

Utbredelsen og bruken av IKT/digital teknologi i skolen har økt i betraktelig grad de siste årene (Spurkland & Blikstad-Balas, 2016). Dette har vært en del av en bevisst og villet politikk. Gjennom Kunnskapsløftet ble ferdigheten «å kunne bruke digitale verktøy» definert som en av fem grunnleggende ferdigheter, sammen med ferdighetene å kunne lese, skrive, regne og uttrykke seg muntlig (Stortingsmelding nr. 30 (2003-2004), s. 32). Argumentet for å sette bruken av digitale verktøy som en grunnleggende ferdighet, var i hovedsak knyttet til endringen i samfunnet ellers, hvor bruk av digitale verktøy var blitt vanlig på alle arenaer. I den grunnleggende ferdigheten å kunne bruke digital verktøy, lå evnen til å kunne 1) bruke og forstå, 2)

finne og behandle informasjon (inkl. kildekritikk), 3) produsere og behandle 4) kommunisere og samhandle, og 5) utøve digital dømmekraft.

Slik det var formulert, ser vi at den grunnleggende ferdigheten var definert bredt, der det var fokus på ulike sider ved det å ha digitale ferdigheter. På Utdanningsdirektoratets informasjonssider, heter det blant annet:

Digitale ferdigheter er en viktig forutsetning for videre læring og for aktiv deltakelse i et arbeidsliv og et samfunn i stadig endring. Den digitale utviklingen har endret mange av premissene for lesing, skriving, regning og muntlige uttrykksformer. Derfor er digitale ferdigheter en naturlig del av grunnlaget for læringsarbeid både i og på tvers av faglige emner. Dette gir muligheter for nye og endrede læringsprosesser og arbeidsmetoder, men stiller også økte krav til dømmekraft.¹⁰

Det vi i dag tenker på som problematikk forbundet med digital mobbing, er tett forbundet med digital dømmekraft som ble bredt definert som å lære «å følge regler for personvern og vise hensyn til andre på nett». De fem ferdighetsnivåene beskrives slik:

1. Følger regler for digital samhandling og personvern på nett.
2. Følger regler for personvern og viser hensyn til andre på nett.
3. Opptrer etisk og forsvarlig på nett, og bruker strategier for å unngå uønskete hendelser.
4. Viser evne til etisk refleksjon og vurdering av egen rolle på nett og i sosiale medier.
5. Forvalter egen digital identitet og respekterer andres i tråd med gjeldende regelverk.

Det handler om å bruke strategier for å unngå uønskede hendelser og å vise evne til etisk refleksjon og vurdering av egen rolle på nett og i sosiale medier. Bevisstheten om dysfunksjonelle sider ved innføringen og bruken av digital teknologi har vokst i takt med utbredelse og bruk av bredbånd, smarttelefoner, nettbrett og annen teknologi. Teknologien har utviklet seg fra å være noe for relativt få, til å være noe alle forholder seg til, og de erkjente skyggesidene har også blitt flere.

I NOU 2015: 2 *Å høre til*, fikk fenomenet digital mobbing bred behandling. I årene som hadde gått siden Kunnskapsløftet, hadde dette åpenbart blitt et viktig område, og en sentral del av fenomenet mobbing. Samtidig er utredningen klar på at det er en forholdsvis ny utfordring og at man mangler effektive virkemidler i kampen mot dette. Her heter det blant annet at en utfordring knyttet til dette, er at grensene mellom

---

¹⁰ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/digitale-ferdigheter-rammeverk/>

skoletiden og fritidsarenaene for de unge blir uklare. Digital mobbing vil ofte skje utenom skolen, og spørsmålet om hvem som skal følge opp, vil derfor blir mer komplisert enn ved ordinær mobbing. (s 80).

Videre het det:

Digital mobbing utfordrer skolen på nye måter, og det må vurderes hvordan skolen, lærere og andre voksne kan være forberedt på å kjenne igjen fenomenet når det opptrer, for der igjen å sette inn nødvendige tiltak. (s 81)

I regjeringens gjeldende strategi for digitalisering av grunnsopplæringen (Kunnskapsdepartementet, 2017) heter det at det i dag er stor variasjon i hvor digitalt modne kommunene er. Her har regjeringen identifisert fem sentrale områder der det er særlig utfordringer. Disse områdene er manglende digitale ferdigheter for elevene (elevenes kompetanse), manglende profesjonsfaglig digital kompetanse for lærere, for lav kvalitet på digitale læremidler, varierende og lite robust infrastruktur og manglende forskning og utvikling. Hovedmålene for regjeringens strategi sies å være at elevene skal ha digitale ferdigheter som gjør dem i stand til å oppleve livsmestring og lykkes i videre utdanning, arbeid og samfunnsdeltakelse (s. 12).

Spesifikt om digital mobbing, heter det (s. 8):

Digital mobbing av elever er en vedvarende utfordring blant elevene. Også lærere kan bli mobbet og utøve mobbing digitalt. Det er flere momenter som gjør digital mobbing annerledes enn tradisjonell mobbing. Muligheten for mobberen til å være anonym, for å spre bilder og kommentarer til et mye større publikum, for å ta opp lyd og bilde samt at digital mobbing følger med eleven hjem og rundt døgnet gjør at digital mobbing kan ha svært alvorlige konsekvenser.

Det sies videre (s. 9) at elevene trenger kunnskap og forståelse om utfordringene som følge av et digitalt storforbruk – som avhengighet, opplevelse av press fra sosiale medier og digital mobbing. Dette er de gangene «digital mobbing» er spesifikt nevnt i strategien. Derimot sies det flere ganger at etikk og gode valg er en del av de ferdigheter eleven skal tilegne seg, som for eksempel:

Elevene oppøver sin etiske og digitale dømmekraft og evnen til å fatte reflekterte valg om bruken av IKT slik at de blir i stand til å mestre dagliglivet og være aktive samfunnsdeltakere i et digitalt medborgerskap. (s. 12)

Videre heter det at:

Nye teknologier og bruk av store datamengder åpner for nye muligheter for adaptive læremidler og læringsanalyse, men krever også økt oppmerksomhet om kvalitet, etikk, personvern og informasjonssikkerhet. (s. 19)

Knyttet særlig til kildekritikk, sies det videre at :

I en kompleks medievirkelighet må elevene lære å kommunisere og delta på sosialt og etisk akseptable måter. I den daglige informasjonsstrømmen blir det utfordrende for elevene å vurdere innholdet og troverdigheten til digitale kilder. Der kildekritikk tidligere var en del av universitetsstudier, er det nå behov for å starte utviklingen av denne vurderingsevnen allerede tidlig i barneskolen. Alle, også elever, må være i stand til å sette grenser for seg selv og ivareta sitt eget og andres personvern, der de fysiske filtre i nettuniverset ikke strekker til. (s. 17)

Regjeringens strategi er bevisst de etiske utfordringer knytte til elevenes digital liv, selv om digital mobbing ikke spiller noen sentral rolle i dette dokumentet.

3.2 Teoretiske perspektiver på digital mobbing

Når vi snakker om digital mobbing, er det viktig å huske at dette ikke er nye fenomen, men at det som all digital kommunikasjon og samhandling må forstås som en del av en sammenheng som går tilbake til 1990-årene da bruken av Internett gradvis begynte å bevege seg ut av de relativt begrensede forskningsmiljøer der det allerede var velkjent. Med introduksjonen av World Wide Web i 1991, tok det på mange måter av. «Cyberspace», som ble den populære betegnelsen på de virtuelle rom som oppsto,¹¹ gikk i løpet av noen tiår fra å være noe for de få, til å være noe alle hadde et forhold til. Innledningsvis vil vi derfor gi noen korte glimt av denne historien.

3.2.1 Arven fra «cyberspace» – fra «flame wars» til digital mobbing

Internettbasert kommunikasjon har alltid hatt sterke innslag av hets og kranling og trakassering (kalt flaming som av og til/stadig vekk utartet til Flame wars.) Nettstedet Usenet¹² ble tidlig et eksempel på en virtuell møteplass som til tider kunne domineres av slik «krig» (McLaughlin, Osborn & Smith, 1995), og fikk derfor i noen kretser også det litt spøkefulle navnet abUsenet. Alle visste at der gikk det hardt for seg i enkelte grupper, så var det bare å holde seg unna.

Noe av dette var nok et resultat av den anonymiteten internett tilbød. Online interaksjon fjernet mange av de signaler i form av stemme, kroppsspråk etc, som preger menneskelig interaksjon ansikt til ansikt (Kollock & Smith, 1999). Denne anonymiteten gjorde det mulig å kommunisere uavhengig av alt som ellers ville påvirke sosial interaksjon. Det ga en frihet til å snakke uten hensyn til hvem du var, fri for fordommer, stigma og stempling. Samtidig så det ut til at denne interaksjonen gjorde at alt som er negativt i menneskelig interaksjon fikk lov til å slå ut i full blomst. Det som sjelden ble sagt ansikt til ansikt, ble i enkelte miljøer vanlig omgangstone på nettet. Barrierene for hva man kunne si ble lavere.

---

¹¹ Begrepet «cyberspace» ble skapt av forfatteren William Gibson i romanen Neuromancer i 1984. som en betegnelse på en «verden» bestående av alle sammenkoblede datasystemer og informasjonsressurser.

¹² En samling av en rekke «newsgroups», der en mengde ulike tema kunne diskuteres.

Samtidig var Nettet på mange måter ett sted og Real Life/den virkelige verden et annet – «flame wars» gjorde det utrivelig for mange å delta i diskusjoner på nett, og mange unngikk noen fora som man visste var preget av dette, men det påvirket samtidig ikke nødvendigvis deres liv utenfor. Dessuten handlet dette på mange måter om symmetriske forhold mellom likestilte, anonyme diskusjonspartnere, som kjente de formelle og uformelle spillereglene. Man hadde på mange måter lov til/rom for å være en person på nett og en annen utenfor, og der det som skjedde på nett, forble på nett.

Hva skjer når «cyberspace» omfatter oss alle, i alle situasjoner, der nettbasert kommunikasjon ikke lenger er forbehold de få, stort sett klart adskilt fra «den virkelige» verden? Teknologien er allminneliggjort. Når alle bærer en dataternal/smarttelefon med seg i enhver setting, og når veggene mellom de to arenaer er brutt ned, kan det også her utvikle seg mobbing og trakassering. Grensene mellom «cyberspace» og livet F2F¹³ er borte, ungdom har mulighet til å befinne seg på nettet 24 timer i døgnet, de digitale arenaer er en integrert del av alt man gjør, og man kan ikke lenger så enkelt melde seg ut og forlate arenene for «flaming». Brukerne er langt mer mangfoldige, det omfatter alle, både de som er i stand til å delta i slik samhandling, og de som i mindre grad kan håndtere det. De potensielle sårene fra det som blir sagt under dekke av anonymiteten blir da virkelige på en helt annet måte, det blir umulig å unngå.

3.2.2 Det tvetydige i de digitale rom

Ungdom møtes i stadig økende grad i digitale rom (Bakken, 2019). Disse møtene innebærer en rekke ting, både på godt og vondt. De gir rom for reell, positiv sosial kontakt og samhandling, og for mobbing, utestengning og trakassering. Det er ikke vanntette skott mellom det digitale og det som noen omtaler som «real life», eller den virkelige ikke-digitale verden. De to sosiale arenaer griper inn i hverandre på måter som gjør dem til en arena, de møtes i personene som lever sine liv parallelt i og utenfor de digitale samhandlingsarenaer.

Via sosiale media kan de unge ha positive opplevelser, gjøre ting i fellesskap, finne og vedlikeholde vennskap og holde kontakter (NOU 2015: 2, 2015). Det digitale har for mange unge (og eldre) blitt navet i sosial samhandling, det er der man opprettholder sine nettverk. Folk med funksjonshemninger kan i dataspill og annen online samhandling finne sosial arenaer der deres handikap ikke betyr noe. Folk med spesielle interesser eller hobbyer kan finne meningsfeller, vennskap kan oppstå, «gamers» kan lære engelsk, problemløsning og kreativitet gjennom sosial omgang med andre i spillets verden, og mennesker som på ulike måter kan føle seg annerledes eller marginalisert, kan finne andre i samme situasjon og utveksle erfaringer og støtte hverandre. De digitale media kan skape et virtuelt rom som gir plass for reell sosial omgang. I disse rom så noen potensial for å skape de sosiale relasjoner Tønnes kalte

---

¹³ Face to face/ansikt til ansikt

«gemeinschaft» (1957). Disse var preget av nærhet, gjensidighet og relativt stor grad av likhet. Dette er gruppedannelser som deltakerne opplever som organisk og ekte, de er stabile over tid, involverer følelser og fyller også følelsesmessige behov hos deltakerne. I «cyberspace» så noe potensialet for at slike gruppedannelser kunne finne sted, uavhengig av tid og sted (Buland, 2001).

Samtidig kan disse digitale rom bli arenaer for hets, trakassering og mobbing, noen ganger med fatale følger for dem som blir utsatt for det (NOU 2015: 2, 2015). Det å bli digitalt oversett og utestengt opplever også som en stor belastning, og disse blir det Staksrud kaller *digitale spøkelser* (Staksrud, 2014 i NOU 2015:2, 2015). En artikkel i Norsk medietidsskrift finner at seksualisert språkbruk er svært utbredt i online-spill, og der langt over halvparten har opplevd diskriminerende språkbruk som «retard» og homofobiske skjellsord (Kalstrøm, Ask og Svendsen, 2016). Det er betydelig flere som har sett skjellsord bli brukt i spillsammeheng, enn antall som har fått det rettet mot seg selv eller selv brukt disse ordene når de spiller. Selv om flertallet av spillere har sett eller opplevd seksuell trakassering, ser ikke alle på det som problematisk. For mange opplever det mer som en form for «bakgrunnsstøy». De registrerer at det er der, men de deltar ikke i denne språkkulturen, og de bryr seg ikke nevneverdig om den. Samtidig er det mange som opplever dette som forstyrrende, og reagerer på det (ibid.). Mennesker som sliter med anoreksi eller selvskading kan finne nettbaserte fora der deltakere støtter og oppmuntret til nettopp slik adferd, nettet kan brukes til uønsket spredning av intime bilder og være en kanal for rasistisk, krenkende og truende adferd og ytringer.

Det asynkrone er nettopp et kjennetegn ved sosial samhandling i digitale rom, som dette er (Smith & Kolock, 2000). En er ikke avhengig av sammenfall i tid og rom for å kommunisere og samhandle, og dette gjelder også mobbing, kommunikasjon kan skje i sanntid (i for eksempel chat), men er ikke avhengig av det. En krenkende beskjed kan skrives og sendes i helt andre arenaer og til helt andre tider enn det oppfanges av mottakeren. Et delt bilde blir aldri borte. På en måte kan en si at samhandling og kommunikasjon ved hjelp av teknologien(e) her overskrider tradisjonelle forståelser av tid og rom (se f.eks. Jones, 1995).

3.2.3 Digital mobbing

I dagens samfunn bruker barn og unge mye tid på smarttelefoner, nettbrett og datamaskiner, internett er lett tilgjengelig. Rapporten fra EU Kids online-undersøkelsen i Norge viser at det i 2018 er 96 prosent av barn og unge mellom 9-17 år som har egen mobiltelefon med nettilgang. I gjennomsnitt bruker de litt under fire timer på internett hver dag. Videre viser rapporten at 8 av 10 barn har egen profil på et sosialt nettverk, nettsted eller spillside (Staksrud & Ólafsson, 2019).

I litteraturen er det ikke enighet om hvorvidt nettmobbing er det samme som tradisjonell mobbing (ansikt til ansikt), eller om det er et eget fenomen, men flere studier viser at det er overlapp mellom de to (Del Rey, Elipe, & Ortega-Ruiz, 2012; Zych, Ortega-Ruiz, & Del Rey, 2015), altså at de som mobbes på tradisjonelt vis ofte er de samme som mobbes digitalt. Nettmobbing kan defineres som trakassering utført

med overlegg på internett (Ybarra & Mitchell, 2004), fornærmelser og trusler gjennom elektroniske medier (mobil, nettbrett, pc, konsoller) (Juvonen & Gross, 2008), eller mobbing gjennom elektroniske medier (Li, 2007). Det finnes også andre mer spesifikke kriterier, som at mobbingen skjer både anonymt og ikke-anonymt (Tokunaga, 2010), at mobbingen utføres av grupper eller individer som den som blir mobbet ikke kan forsvare seg mot (Smith et al., 2008), og at mobbingen er gjentakende og med overlegg (Hinduja & Patchin, 2008).

Tradisjonell mobbing har blitt definert til å forekomme dersom en eller flere personer oppfører seg på en måte der hensikten er å påføre andre skader (fysisk eller psykisk) (Tokunaga, 2010). Dette er likt for nettmobbing. Men, nettmobbing skiller seg fra tradisjonell mobbing, som vi også har vært inne på tidligere, på flere måter: anonymitet, uendelig varighet, spredning, ingen mulighet for å slippe unna (Tokunaga, 2010). De som er utsatt for nettmobbing vil ikke alltid vite hvem som mobber dem, noe som kan oppleves som ekstra vanskelig. Nettmobbing kan pågå over lengre tid og i større omfang (for eksempel kan et uønsket bilde sirkulere på internett over en lengre periode og distribueres til mange mennesker). Dette fører til at de som utsettes for dette kan oppleve å ikke ha kontroll over sensitiv og personlig informasjon som har gått viralt, og de vet ikke hvor mange, eller hvem som har sett den aktuelle informasjonen. Mobbing som foregår ansikt til ansikt kan ofte begrenses til spesifikke steder (skolen eller andre steder barn og unge samles). Nettmobbing kan foregå 24 timer i døgnet, hver dag, uansett hvor du er (Patchin & Hinduja, 2006), noe som innebærer at det er vanskeligere å unnsnippe mobbingen. Dette kan få katastrofale følger for de mest sårbare, jfr. for eksempel den før nevnte EU kids online – undersøkelsen fra Norge i 2018 (Staksrud & Ólafssons, 2019).

3.2.4 Hvem sitt ansvar er det?

Elevenes liv utspiller seg ikke bare på skolen. Det er foreldre som har hovedansvaret for å oppdra sine barn, men i følge Skaalvik og Skaalvik (2018) er det i den institusjonaliserte hverdagen vi har bygget opp skolens ansvar å lære elever visse regler og kommunikasjon som må gjelde i skolen som en læringskontekst. Det handler både om å lære å vente på tur, ikke avbryte, gi oppmuntrende kommentarer og en rekke andre sosiale ferdigheter for å kunne samarbeide. Plaging, mobbing og annen negativ atferd som utvikles i skolen er det skolen som har ansvar for å redusere, blant annet gjennom forebygging og sanksjonering (ibid.). Tradisjonelt har man ment at skolens ansvar ikke skal gå ut over skoletiden, men med den digitale tidsalder har det skjedd en endring her. I følge Utdanningsdirektoratet¹⁴ foregår digital mobbing mest utenfor skolen, men kan likevel påvirke hvordan eleven har det på skolen. Hvis en elev opplever å ikke ha det bra på skolen, plikter skolen å ta tak i problemet, jfr aktivitetsplikten. Det betyr at skolen også kan ha et ansvar og må forholde seg til

---

¹⁴ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/digital-mobbing/>

mobbing som skjer på nett og i sosiale medier, selv om dette skjer utenom skoletid. Utdanningsdirektoratet mener at digitale krenkelser og mobbing skal, som andre saker, løses på samme måte som andre mobbesaker og tas tak i ved å følge med, gripe inn, varsle, undersøke saken og sette inn egnede tiltak.

Når det gjelder digitalisering og satsing på IKT i opplæring er dette skoleeiers ansvar (Kunnskapsdepartementet, 2017). Hvem som har ansvaret når det kommer til digital mobbing er mer diffust, siden denne type mobbing bærer preg av at tid og sted blir utvasket. Skillet mellom skoletid og fritid blir ikke så synlig som ved tradisjonell mobbing. Derfor må både skolen og foreldre på banen. Med bakgrunn i erfaringer fra Canada, peker for eksempel Stanbrook på det delte ansvaret for å møte slike komplekse problemer. Skolen har en sentral rolle, men kan ikke stå alene:

Schools must continue to play a primary active role against all forms of bullying, through education, prevention, monitoring and enforcement. New antibullying legislation brought forward in Alberta, Manitoba, Ontario and Quebec has focused on strengthening the roles and responsibilities of schools. Parents must also be vigilant about the online and social activities of their children and be quick to identify and address changes in behaviour arising from those activities. Internet and social media companies, whose platforms enable cyberbullying, must play a more active role in stopping it (Stanbrook, 2014).

Dette peker på viktigheten av at både skole og hjem har en sentral rolle, og et ansvar i arbeidet mot digital mobbing.

3.3 Rapportering av tradisjonell og digital mobbing i Elevundersøkelsen 2018

Wendelborg (2019) viser at blant elever som har deltatt i Elevundersøkelsen 2018 er omfanget av digital mobbing lavere enn omfanget av tradisjonell mobbing. Det at andelen som opplever at de er mobbet digitalt er lavere enn tradisjonell mobbing er i tråd med Olweus sine funn om at digital mobbing er et relativt lav-frekvent fenomen – rundt 25-35 prosent av nivå på tradisjonell mobbing (Olweus, 2012). Konsekvenser av digital mobbing har variert fra å forårsake mindre stressplager og frustrasjon til alvorlige problemer for dem som utsettes for denne type mobbing. Studier har funnet sammenheng mellom å bli utsatt for digital mobbing og økt risiko for å utvikle vansker som angst og depresjon (Fahy et al., 2016; Sjursø et al., 2015). I tillegg så har selvmord vært rapportert som utfall etter opplevd nettmobbing (Tokunaga, 2010), men da ofte sammen med andre faktorer¹⁵. En studie viser at konsekvensene av digital mobbing oppleves mer alvorlig enn konsekvensene av tradisjonell mobbing (Gualdo, Hunter, Durkin, Arnaiz, & Maquilón, 2015).

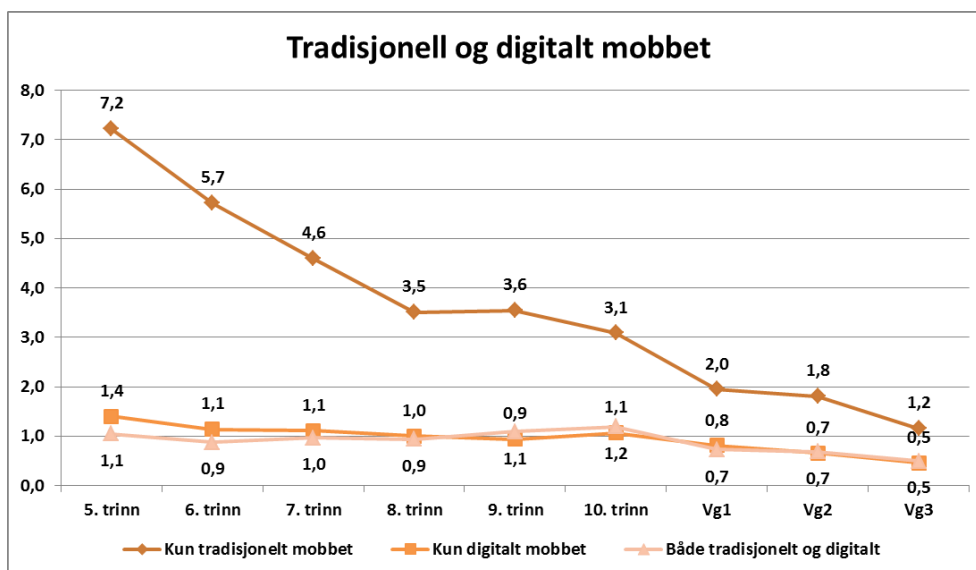
¹⁵ <https://www.nrk.no/kultur/norge-topper-liste-over-nettmobbing-1.11204094>,
<https://forskning.no/medievitenskap-sosiale-relasjoner-sykdommer/nettmobbing-alene-gir-sjelden-selv mord/1139073>

Vi skal nå med utgangspunkt i statistikken fra Elevundersøkelsen 2018 se nærmere på elever som opplever at de er mobbet enten tradisjonelt eller digitalt eller begge deler. Vi tar utgangspunkt i de to spørsmålene om en er mobbet av medelever de siste månedene og om en har blitt mobbet digitalt (mobil, iPad, PC) de siste månedene. For å bli kategorisert som mobbet må en ha krysset av for at en har opplevd dette to til tre ganger i uka eller mer. Tabell 3.1 viser hvor mange elever som har rapportert at de er kun tradisjonelt mobbet, kun digitalt mobbet eller både tradisjonelt og digitalt mobbet.

Tabell 3.1 Andelen elever som oppgir at de er mobbet tradisjonelt, digitalt og både tradisjonelt og digitalt

Anndelen som er mobbet tradisjonelt eller digitalt bet digitalt (mobil, iPad, PC) de siste månedene?	Antall	Andel
Tradisjonelt mobbet	15682	3,6
Kun digitalt mobbet	4203	1,0
Både tradisjonelt og digitalt mobbet	3952	0,9
Total	23837	5,4

Tabell 3.1 viser at det er til sammen 23837 elever som i Elevundersøkelsen 2018 som har svart at de er mobbet enten tradisjonelt, digitalt eller begge deler. Dette omfatter 5,4 prosent av elevene som har svart på de to mobbespørsmålene i undersøkelsen. Det er klart flest som oppgir at de er mobbet tradisjonelt – 3,6 prosent oppgir at de kun er mobbet tradisjonelt, 1 prosent oppgir at de er mobbet bare digitalt, mens det er 0,9 prosent som oppgir at de både er mobbet tradisjonelt og digitalt. Videre analyser viser at det er omtrent like stor andel gutter som jenter som rapporterer at de er mobbet på disse ulike måtene.

Figur 3.1 Andel som oppgir at de er mobbet tradisjonelt, digitalt eller både tradisjonelt og digitalt fordelt på årstrinn (Alle årstrinn, 2018, prosent).

Figur 3.1 viser at tradisjonell mobbing reduseres kraftig med alder/årstrinn mens andelen som er digitalt mobbet er mer stabil fram til ut ungdomskolen, hvor det deretter reduseres. Vi skal nå se på hvilke sammenhenger det er mellom å oppleve de ulike typene mobbing og opplevelse av ulike aspekter av læringsmiljøet målt ved hjelp av indeksene i Elevundersøkelsen.

Tabell 3.2 *Opplevelse av læringsmiljøet blant grupper som ikke er mobbet, tradisjonelt mobbet, digitalt mobbet eller både tradisjonelt og digitalt mobbet. (gjennomsnitt, cohens d).*

Gjennomsnitt	Triv.	Støtte lærer	Støtte hjem	Faglig utf.	VFL	Lær kultur	Mestring	Motivasjon	Elevd/medv.	Felles regler
Ikke mobbet	4,31	4,27	4,19	4,23	3,62	4,01	3,98	3,75	3,66	4,28
Kun tradisjonelt mobbet	3,47	3,90	3,93	3,94	3,36	3,56	3,67	3,39	3,34	3,98
Kun digitalt mobbet	3,72	3,85	3,74	3,99	3,38	3,65	3,60	3,33	3,39	4,00
Både tradisjonelt og digitalt mm	3,04	3,35	3,52	3,73	2,94	3,19	3,26	2,99	2,98	3,54
Cohens d										
Ikke mobbet vs trad mob	0,99	0,47	0,27	0,31	0,32	0,56	0,43	0,42	0,38	0,38
Ikke mobbet vs dig mob	0,70	0,55	0,46	0,27	0,30	0,45	0,52	0,49	0,33	0,36
Ikke mobbet vs både trad og dig mob	1,31	1,00	0,62	0,48	0,76	0,91	0,82	0,82	0,75	0,80
Trad vs dig mob	0,27	0,06	0,18	0,05	0,03	0,10	0,08	0,07	0,05	0,02
Trad mob vs både trad og dig mob	0,40	0,55	0,35	0,19	0,44	0,39	0,42	0,41	0,38	0,44
Dig mob vs både trad og dig mob	0,65	0,50	0,19	0,24	0,48	0,49	0,36	0,35	0,44	0,47

Noe av det viktigste å trekke frem fra tabell 3.2 er at elever som oppgir at de på en eller annen måte er mobbet skårer langt lavere på samtlige læringsmiljøindekser enn hva elever som ikke er mobbet gjør. Særlig er forskjellen stor i rapportering av Trivsel men det er også stor forskjell i rapportering av Læringskultur og Støtte fra lærerne. I tillegg viser tabellen at det ikke er store forskjeller i hvordan elever som er tradisjonelt eller digitalt mobbet opplever læringsmiljøet, men de som oppgir at de både er tradisjonelt og digitalt mobbet skårer betydelig lavere på samtlige indekser enn de som «bare» er mobbet digitalt eller tradisjonelt. I sum betyr dette at elever som opplever å bli mobbet opplever læringsmiljøet verre enn øvrige elever og at mobbingen går ut over deres skolegang og fremtidsmuligheter. Særlig utsatt er elever som opplever å bli mobbet på flere arenaer, det vil si både tradisjonelt og digitalt.

Skoler skal ha nulltoleranse for mobbing og innføring av endret forskrift (§9-1) med medfølgende aktivitetsplikt har gitt skolene et økt juridisk ansvar i å forebygge og stoppe mobbing. Vi skal nå se om det er kjennetegn ved læringsmiljøet ved skoler som har innvirkning på forekomst av tradisjonell og digital mobbing.

For å undersøke dette har vi tatt utgangspunkt i ungdomskoler som har flere enn 20 elever som har deltatt i Elevundersøkelsen 2018. Deretter har vi aggregert resultatene til skolenivå. Det vil si at for hver skole har vi regnet ut gjennomsnittet for hvordan elevene på skolen har svart på relevante læringsmiljøindekser samt andelen elever som er tradisjonelt mobbet og digitalt mobbet på skolen.

Tabell 3.3 Regresjonsanalyse av hvordan ulike faktorer ved læringsmiljøet på skolen har innvirkning på andelen tradisjonelt og digitalt mobbet ved skolen (skolenivå, 900 skoler på ungdomstrinnet)

	Andel tradisjonelt mobbet på skolen			Andel digitalt mobbet på skolen		
	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.
Støtte fra lærerne	-1,81	-0,11	0,058	-1,72	-0,16	0,009
Støtte hjemmefra	1,56	0,09	0,017	-0,79	-0,07	0,081
Læringskultur	-4,13	-0,28	0,000	-1,47	-0,16	0,002
Elevdemokrati og medvirkning	1,58	0,12	0,008	0,46	0,06	0,254
Felles regler	-3,97	-0,23	0,000	-0,34	-0,03	0,580
R²:		0.20			0.10	

Det vi kan lese ut fra tabell 3.3 er at når det gjelder tradisjonell mobbing ser vi at særlig høy skåre på Læringskultur (Beta = -0,28) og Felles regler (Beta = -0,23) predikerer gjennomsnittlig lavere andel elever som oppgir at de blir tradisjonelt mobbet. Det vil si at i skoler hvor elevene skårer høyt på indeksene Læringskultur og Felles regler reduseres gjennomsnittlig andelen som oppgir at de blir mobbet tradisjonelt. Vi finner ikke det samme mønsteret når det gjelder andelen som oppgir at de blir mobbet digitalt. Her ser vi at Læringskultur (Beta = -0,16) predikerer lavere andel elever som oppgir at de er mobbet digitalt ved skolen, men det gjør ikke Felles regler. Det gjør derimot Støtte fra lærerne (Beta = -0,16). Det vil si at dersom elevene ved skolene skårer høyt på Støtte fra lærerne-indeksen reduseres gjennomsnittlig andelen elever som oppgir at de er digitalt mobbet.

Analysene fra Elevundersøkelsen viser for det første at konsekvensen av å oppleve seg mobbet (digitalt eller mobbet) har relativt like negative konsekvenser hva gjelder opplevelse av læringsmiljø. Nærmere en prosent av elevene opplever både tradisjonell og digital mobbing og det er disse elevene som rapporterer størst negative konsekvenser på andre læringsmiljøvariabler. Når det gjelder læringsmiljøfaktorer sin innvirkning på andel elever som rapporterer at de er mobbet ser vi at skoler med høy skåre på Felles regler og Læringskultur har gjennomsnittlig lavere andel elever som rapporterer om tradisjonell mobbing. Bildet er som nevnt tidligere ikke likt når det gjelder elever som opplever digital mobbing. Dette kan tyde på at skolens arbeid mot

digital mobbing må ha noen tilleggsdimensjoner ut over det tradisjonelle antimobbearbeidet.

3.4 Resultater fra skolebesøk

Mobbing foregår på forskjellige måter og på ulike arenaer. Digital mobbing, eller nettmobbing, er mobbing som i tillegg til å være mobbing, også er tett sammenvevd med digital tilgang, kompetanse og nettvett. I intervjuene har alle disse temaene vært behandlet. I denne delen presenteres empiri knyttet til informantenes forståelser av skolens bruk av digitale verktøy og sosiale medier og digital mobbing.

Hvordan forstår elever og ansatte ved skoler begrepet digital mobbing? Dette spørsmålet har vi stilt i alle intervjuene. Herunder kommer mange tema, og vi skal se på hva som skiller mobbing fra digital mobbing, hvordan elevene bruker sosiale media, hvordan skolen jobber med digitale ferdigheter og digitaliseringen av skolen, og hva de sier om balansen mellom det digitale som verktøy og arena for positivt sosialt samspill, men også med noen negative sider. Data er hentet fra intervjuer med ledelse ved skolene, lærere, elever og foreldre.

3.4.1 Bruk av digitale verktøy og sosiale media

Elevenes bruk av digitale verktøy og sosiale media er litt forskjellig. Noen spiller primært dataspill, andre er stort sett kun på sosiale media, mens noen få elever sier at de er lite på mobil og synes også spilling er kjedelig. Elevene i tiende ved en skole forteller at de er mange timer på mobilen daglig, men det kommer ikke i konflikt med andre gjøremål som lekser. De sier at det å prioritere lekser og ikke bruke for mye tid på mobil handler mye om dedikasjon: «Man kan jo bare legge fra seg mobilen når man skal gjøre lekser». Alle elevene sier at de anser seg som flinke brukere, og er bevisst hvordan de oppfører seg på nettet. Blant annet bruker de stort sett ikke sitt ekte navn når de gamer, eller deler ikke informasjon hvis noen spør hva de heter gjennom spilling. Elevene sier at de ikke kun bruker nettet til sosiale medier, filmer eller gaming, men de leser også artikler, og ser for eksempel på YouTube-videoer knyttet til skolearbeidet.

De forteller at det er mye positivt med mobilen og nettet, og man kan holde kontakten med folk. En ulempe kan av og til være at man heller prioriterer mobil enn å treffe folk, eller at de av og til opplever at de bruker litt for mye tid på det. De som spiller opplever gamingen som en veldig sosial arena, og avtaler med venner at de skal spille sammen. En forelder fra en skole forteller om sin datter:

En dag satt min datter og leste, mens mobilen lå åpen ved side av, viste noe live. Jeg spurte henne hva det var, og hun fortalte at det var en kamerat i klassen som skulle spille Fortnite, og som gjerne ville at hun skulle se på. Så da gjorde hun det, selv om hun ikke var interessert i å se på i det hele tatt, men han som spilte fikk sikkert registrert at noen så på, noe som kanskje ga litt cred, og han syntes det var fint at noen så ham.

Ved en bygdeskole sier en gutt i tiende at det er en del gaming blant gutta, men at de begynner å bli lei. Det går mer i snøskuter nå. Spillene de har spilt tidligere (og av og til nå) er «Farming simulator», der man spiller at man driver en bondegård. Åttendeklassingen sier at han ikke spiller mye, og har aldri spilt fordi han rett og slett ikke er interessert, men holder heller på med forskjellige andre ting. Niendeklassingen driver helst med skytespill. De forteller at de er mest opptatt av skuter, og at også jenter kjører snøskuter, «det er vår nasjonalitet», sier de. De beskriver det som veldig sosialt, og hele gjenger av ungdommer drar på skuterturer sammen. De forteller at foreldrene deres aldri har satt grenser for deres digitale bruk, og de opplever at foreldre er like mye eller mer på mobilen, de sier: «de er ikke bedre selv». De syns ikke foreldrene deres virker spesielt bekymret. Ifølge guttene er jentene mer aktive på sosiale media. Dette bekreftes også i Ungdata 2019 som viser at jenters bruk av sosiale medier er større enn gutters (Bakken, 2019).

De beskriver Snapchat som hovedkanalen til å kommunisere med andre ungdommer og medelever. I tillegg har de noen facebook-grupper. Jentene ved denne skolen har ikke blitt lei av mobilen og forteller at «vi sender meldinger, ringer, ser film – fra vi våkner til vi legger oss».

Sosiale medier beskrives som en stor del av livet, «vi holdes oppdatert og blir informert om arrangementer. Det er stort sett positivt å være på sosiale medier. Tidsbruken varierer veldig fra dag til dag». Det er mye serier og filmer på Netflix, Snapchat, Instagram og YouTube. De har klassegrupper på facebook der det postes masse forskjellig, for eksempel ukeplaner. Og så brukes Spond¹⁶ til informasjon om trening og kamper. Ledelse ved en skole sier at det ikke er nok opplæring av elevene om sosiale medier, da de på en måte forventer at de skal kunne det. Men samtidig ser de forskjell mellom barneskolene, der elever fra noen skoler har høyere digitale ferdigheter og kunnskap om sosiale medier enn andre. Det kan være både skole- og læreravhengig.

Ved en skole forteller lærerne at for å ha en viss kontroll over hva elevene gjør på dataen i timene, sitter elevene med ryggen til lærerne slik at skjermen er mot lærerne så de kan følge med på hva de gjør. Det er nødvendig, mener de.

3.4.2 Digital kompetanse og digitale ferdigheter

Digital kompetanse i skolen handler i denne sammenhengen både om elevenes, lærernes og foreldres digitale kompetanse og forståelse. Dette er et samspill, og en arena som er i stadig utvikling. Skolens oppdrag er å gi opplæring i IKT. Mange skoler bruker digitale plattformer, noen har vært pilotskoler på det digitale, og noen har for eksempel programmering som valgfag. I intervjuene forteller flere at de digitale verktøyene skolene har er for gamle eller for dårlige. De snakker om at det tar «en time» å få satt i gang noe teknisk, se en film eller lignende. Flere elever (og

---

¹⁶ Applikasjon for organisering av trening og kamper.

lærere) sier at de som skole skulle vært enda mer digitalt kompetente. Når det gjelder elevenes digitale kompetanse mener de fleste ansatte og ledere vi har snakket med at den ikke er like god på alle områder. De ser at elevene håndterer spill og mange applikasjoner (apper), men at når det kommer til tekstbehandling, det å opprette et worddokument (enkle funksjoner i tekstbehandlingsprogrammer som ordlister, redigering) eller digital dømmekraft, er det ofte svakt. Noen mener det er litt utfordrende at elevene tror de kan «alt» og er lite åpne for instruksjoner fra «gamle kjerringer». Som en leder sier: «De er gode på å navigere rundt, men ikke på å bruke verktøyene».

Flere lærere påpeker likevel at: «Når det gjelder det digitale er det slik at man lærer av ungdommene. Det sier litt om hvordan situasjonen er». Og fortsetter:

På mange områder er vi [lærere] gode på data. Men innen sosiale medier er det mye nytt, det er vanskelig å følge med på. Sosiale medier er kommet for å bli. Det er derfor viktigere å lære elevene å bruke det heller enn å forby det. Men det er vanskelig for unge selv å begrense bruken.

Samtidig sier de at eleven teknisk sett kan mye, og er kompetente i den forstand at de tar ting kjapt. Utfordringen er at de ikke er kritiske nok. Ledelsen ved en annen skole støtter dette og sier at elevene ikke er gode nok på det, men at de jobber med det hele tiden. De sier at «elevene har sans for de lettvinte løsningene, og de finner ikke de beste kildene, de har dessverre ikke en naturlig kritisk holdning». Også elever sier at de ikke er så kompetente på data. En sier:

Vi er ikke gode, men det å søke på YouTube er vi gode på, vi er bedre enn de eldre generasjoner. Men kritisk tenkning er vi ikke så gode på. En lærer tar opp dette veldig ofte. Det hjelper.

Ved en skole sier elevene at læreres digitale kompetanse kan variere. Det handler ikke om lærerens alder, men mer om lærernes interesser. Noen ganger opplever de at de kan mer enn lærerne, men det hender ikke så ofte. De har smartboard i alle klasserommene, men flere lærere bruker den kun som tavle. I noen timer brukes YouTube i engelsken. Som eksempel kan engelsklærer vise videoer fra England og USA, forteller de. Elever fra niende klasse sier at lærerne har blitt bedre på data, og de har vært mye «på kursing». Andre elever ved andre skoler sier at noen av lærerne er flinke, mens andre «kan ikke noe, de klarer å svare på epost, det kan de». Ved en annen skole beskriver de at skolen kunne blitt mye bedre i bruk av teknologiske muligheter, og sier at pc'n brukes mer som «skrivebok enn lærebok». En elev sier:

Det kommer mye an på lærerne, noen sliter med ledninger og kabler og da henter de en dataekspert. Det er enten en som jobber her, eller en eller annen elev.

Elevene forteller at foreldrene også er på sosiale medier, og de har begynt å bruke de appene ungdommene selv er på. De sier at foreldre følger med og har en viss oversikt over hva de gjør på nettet. «Ser de at jeg er frustrert eller lignende, ber de meg gå av»,

sier en jente i 8.klasse. En annen sier at foreldrene ikke bryr seg om hva hun gjør på nettet: «De stoler på meg».

En ledergruppe opplever at elever har digitale ferdigheter, men kanskje ikke den sosiale kompetansen til å håndtere de digitale verktøyene på en god måte. De sier: «Ungene må læres å være sosialt kompetente. Og da må vi ha med foreldregruppa på laget». Rektor ved den ene skolen er mer opptatt av at elevene lærer selvregulering enn at det skal være en forbudslinje ved skolen. FAU-representanten ved samme skole sier at det er mye nettbasert læring ved skolen, De gjør oppgaver på nett, og får mer og mer utfordringer. Hun synes at det på denne måten blir mye mer individuelt tilpassa enn hva bøkene legger opp til. Som hun sier: «For eksempel har mitt barn dysleksi, og han blir godt fulgt opp med egne program». Hun opplever også at det er veldig mye fokus på nettvett ved skole, og at elevene er «innkjørte på det».

En annen skole beskriver seg som digitale, men sier at de alltid kunne hatt høyere kompetanse på det digitale området. Alle elever har pc'er og de bruker mobil i undervisning av og til. De har onenote som skrivebok. De har ikke skrivebøker, og elever kommenterer at de har blitt dårligere til å skrive for hånd. Men de har skolebøker. Ledelsen skulle ønsket seg nettbrett også på ungdomstrinnet, der kan man ha digitale bøker. De bruker videoer og YouTube i undervisningen, og i matteverket de bruker er det mange forklaringsvideoer som de kan bruke. Samtidig ser de at elevene ikke er så kildebevisste:

De finner ting, men de er ikke kritiske til det de finner. De er gode på det tekniske, men tenker - eller er ikke klar over konsekvensene ved deling etc. men de er teknisk opptatt og oppdatert.

Elevene ved samme skole mener de selv er «delvis» flinke på data. De bruker en del internett og smartboard på skolen, men «lærerne er ikke flinke på data, vi må hjelpe dem». Ved en annen skole svarer elevene i åttende enten at «vi er gode på data», er «midt på treet», eller «vi klarer oss fint».

Forskning viser at gutter er mer aktive på dataspill enn jenter (Bakken, 2019). Dette bekreftes også i vår empiri, der bare et lite mindretall av jentene svarte bekreftende på om de var gamere. En mor til en gamer sier at hennes sønn spiller online og er pålogget fra han kommer hjem fra skolen til han legger seg. Det er både sosialt og asosialt, sosialt med dem han gamer med, og asosial ellers. Men som hun sier: «Det er både deres framtid og deres fritid». Det gir tekniske ferdigheter, språkferdigheter, sosiale ferdigheter, nettverk/venner og vil høyst sannynlig være deres hobby når de blir voksne.

Nettvett og etisk forsvarlig bruk av nettet er sentralt i skolen i dag (NOU 2015: 2, 2015). En tiendeklassing sa at nettvett handler om: «å bruke nettet med vettet». De har hatt om nettvett i norsken, kan han huske, mens en jente ved skolen sier at de alltid tar det opp i elevsamtalene. Lærerne forteller at de tar det opp ved «alle» anledninger. Elever ved en skole synes det er for lite fokus på nettvett. Det tas opp i blant i en time,

men det glemmes like etterpå: «Det handler jo om livskunnskap, det er det som er viktigst. Men nei da, her i skolen kommer litteraturhistorie først». De savner mer fokus på nettvett, de vil lære mer om dette og det handler om «hva vi skal lære de neste generasjonene», sier de. Og de fortsetter: «Jeg tror det hadde vært enklere å lære *det* enn hvordan man laget bøker i renessansen!»¹⁷ Elevene ved denne skolen er bekymret. De tror ikke lærerne egentlig vet hva som foregår. De tror ikke foreldre heller vet hva som foregår, «da hadde de sett hvor alvorlig det er».

3.4.3 Negativ adferd på nett

I intervjuer kommer det opp flere eksempler på negativ adferd på nett. Det kan handle om bruk av stygge ord og utskjelling, det kan være utestengning, eller det kan være mottak av bilder som oppleves som krenkende.

Flere elever forteller om ekle eller kleine ting på nett. Jenter får stadig vekk mas om å sende nudes (nakenbilder) til enkelte gutter. «Det er kleint, men da bare «unfriende» vi dem», sier en elev. Ved en annen skole sier jenter i åttende at de har opplevd å få såkalte dickpics (bilder av det mannlige kjønnsorgan) på Snapchat, men da blokkerer de dem bare. Den ene sier: «For meg er det ikke verdens ende, jeg bare blokker dem ut». Andre elever sier det kan foregå uheldige ting på sosiale media, men at «man ikke bør ta det inn over seg». Den store andelen som har opplevd dette, er i tråd med tall fra Medietilsynet som viser at 28 prosent av de unge i alderen 9-18 har opplevd at noen har vært slemme med dem eller mobbet dem på internett, spill eller mobil (Medietilsynet, 2018a). Noen forteller om stygge kommentarer når man spiller, men det overser man eller man slutter å spille/går ut av spillet. Dette støttes av forskning som viser at flere gamere ser på slike hendelser som noe dagligdags, en slags bakgrunnsstøy (Kalstrøm, Ask & Svendsen, 2016). I alle intervjuene har vi sett tilsvarende strategier hos elevene, og det virker som slike hendelser er blitt dagligdagse. Som en tiendeklassing sa det: «det er mer unormalt å ikke ha fått bilder enn at man har fått bilder». Man snakker ikke så mye med medelever om det, heller ikke med foreldre. Det er bare en del av det å være på nett. Samtidig sier de at dersom det skulle skje noe alvorlig tar de det opp med lærerne. Andre sier at siden det er kleint å snakke om negative hendelser på nett, snakker de med venner om det dersom det skulle være aktuelt.

Anonyme apper blir nevnt som en arena for negative kommentarer. Disse oppsøkes frivillig av ungdommer fordi de synes det er spennende. Et eksempel som til stadighet ble nevnt av elevene vi intervjuet var at ungdommer legger ut at de ønsker helt ærlige kommentarer om seg selv på de anonyme appene. Erfaringen er ofte da at svært stygge kommentarer blir skrevet om den aktuelle personen. Eleven nevner aktiv utskjelling,

---

¹⁷ Ungdata 2019 viser at 70 prosent av skoleelever sier de kjeder seg på skolen. Dette mener forfatteren kan være et signal om at unge ikke opplever at det som skjer på skolen er relevant for livene deres: https://www.oslomet.no/forskning/forskningsnyheter/ferre-ungdommer-trives-pa-skolen?%20-%20Hovedliste%20-%20v2&utm_term=0_5b8d1d6eb0-7303f5e30c-120973611

med bruk av ord som «stygg», «cp», «tard», «homo», «downs», «bitch», «hore» og «laus». Og som de påpeker: «Det verste er å bli kalt hore uten å være det en gang!». Dette er også vel kjente fenomen som er beskrevet i flere artikler og rapporter (Kalstrøm, Ask & Svendsen, 2016, Medietilsynet 2018a, 2018b; Staksrud, 2014 i NOU 2015:2, 2015).

De sier at det alltid er noen som ikke kan oppføre seg, men at man også på nett må oppføre seg, at det handler om vanlig høflighet. Noen sier at nudes eller oppfordring til å skrive stygge ting om noen på anonyme apper kan sidestilles med ekstremsport eller i verste fall selvskading. Man gjør ting som i utgangspunktet er ekstremt for å teste egne grenser og andres reaksjon. Selvskadingsaspektet er tydelig der man ber folk om å skrive «ærlig», og legger ut de verste kommentarene på My Story på Snapchat for å få en reaksjon, enten medlidenhet eller «så tøff du er som utsetter deg selv for dette her».

Noe av dette kan minne om fenomenet battling, hentet fra rap-musikken. Dette innebærer at to utøvere konkurrerer eller kjemper verbalt mot hverandre, og der poenget er å skryte av seg selv og fornærme motparten på mest mulig kreativt vis (Edwards, 2009). Det vi før har omtalt som «flaming» hadde elementer av det sammen, poenget var å overgå hverandre verbalt.

I gaming forekommer det en del stygge ord, sier en guttegruppe, men at de ikke ser på det som mobbing. Det er bare en sjargong. Det samme sier en gamer ved en annen skole. Han sier at det er mulig å legge inn pipelyd ved banneord i enkelte spill, men stort sett logger han bare av dersom det blir for drøyt. En jente som gamet tidligere forteller at hun har opplevd ekle kommentarer i spill for eksempel «ha deg tilbake til kjøkkenbenken». Det er mer kødd, sier hun. Likevel påvirker det sansynligvis hennes lyst på gaming. Dette er i tråd med funn presentert i artikkelen «Når jenter må inn i skapet; seksuell trakassering og kjønnsfrihet i online dataspill» av Kalstrøm, Ask og Svendsen (2016).

Ledelsen ved en skole sier at de registrerer at noen av elevene som har psykiske utfordringer som for eksempel depresjoner, selvskading eller spiseforstyrrelser, deler og snakker om dette med andre på nett. De kan finne blogger der de søker sammen med folk med samme utfordringer som dem. Det kan bli «mentale grotter» der de går dypere inn i det, og de får bekreftelse gjennom det. Men det kan også oppleves som en støtte for elevene og der de tilbys et fellesskap de kanskje ikke finner ellers.

3.4.4 Forekomst og forståelse av digital mobbing

Forekomsten av mobbing ved skolene som vi besøkte varierer. Årsaken til dette kan være at vi valgte skoler etter mobbetall i Elevundersøkelsen. Likevel mener de fleste at det er lite mobbing ved skolene, men at et godt og trygt læringsmiljø er ferskvare og må jobbes med kontinuerlig. Lærerne ser imidlertid at de har mest utfordringer knyttet til elevenes psykiske helse og mener at «det er et økende problem, uten tvil». En sier: «Det er usikkerhet som plager de unge. Ikke mobbing i så stor grad». Denne

bekymringer er også kommet fram gjennom Ungdata 2019, som henviser til en økning i omfanget av selvrapporterte psykiske helseplager (Bakken, 2019).

Når det gjelder digital mobbing sier de aller fleste at de ikke har vært utsatt for det. De sier at de selv ikke mobber, og de vet hvor grensen går. Men en sier: «Spørs hva du legger i det». Han har opplevd at bilder har blitt spredt uten at han ønsket det, at noen kopierte et bilde fra hans bruker og legger det ut. De tror også at de som mobbes digitalt i stor grad også mobbes tradisjonelt. Også andre har opplevd å bli mobbet på nett, og et eksempel ved en skole var ganske grove. En jente byttet skole for å skifte miljø og komme bort fra både den digitale mobbingen og den tradisjonelle mobbingen/ekskluderingen hun opplevde ved sin tidligere skole.

Ved en annen skole forteller ledelsen om en sak der noen ble filmet uten å vite det og det ble delt på Instagram. Noen elever sa fra og det ble tatt tak i det både med elever og foreldre. Samtidig sier de: «Men vi har ingen som har rapportert digital mobbing i Elevundersøkelsen».

Mange av informantene sier at digital mobbing har den samme effekten som tradisjonell mobbing, men at det eneste forskjellen er at det er på nett. Og der er det lettere å være anonym. Samtidig sier de at «på nettet tørr man mer å si ting enn face to face» eller «du oppfører deg annerledes på nettet enn i virkeligheten». Noen sier at de tror konflikter enten kan starte fysisk og gå over til det digitale, eller de kan starte i det digitale og fortsette i det fysiske rom. De glir ofte over i hverandre, der det kan være noe som først starter på skolen og fortsetter på nett. En elev sier at de som mobber digitalt er feige, og at «mobilen er mobberens våpen». En annen elev sier:

Barneskolen var ille. Vi ble nettmobbet gjennom spill og Instagram. Via et spill fikk jeg dødstrusler og om at de skulle drepe familien min. Jeg vet fortsatt ikke hvem det er. Jeg sa fra til pappa som sa fra til politiet.

En tredje elev opplevde at noen la ut rykter om at han hadde en diagnose som han ikke har. Han svarte at det hadde han ikke, men det fortsatt bare. Han lot derfor være å svare videre. Det nyttet ikke uansett.

Elever tror digital mobbing er et ganske marginalt fenomen, men noen mener likevel at det å bli mobbet digitalt er mer alvorlig enn å bli mobbet tradisjonelt. De fleste har ikke opplevd noe selv, men har hørt at det forekommer, enten på egen skole eller andre skoler. Lærere ved en skole sier at det skal mindre til for å bli mobba digitalt. «Det står der, det har ikke kroppsspråk eller tonefall. Når det står der, står det der». Elever ved en skole sier at digital mobbing handler om å henge ut folk på nettet, skrive stygt om noen, men det har de aldri sett. Eller: «Vi har sett det en gang, men det ble tatt tak i av skolen». Lærerne ved denne skolen mener at ungdommene dessverre ofte ikke skjønner konsekvensene av sin atferd på nettet. Foreldre støtte dette, og sier at digital mobbing finnes, men hun lurer på om elevene selv er klar over at det de gjør grenser mot mobbing.

En tiendeklassegruppe sier at digital mobbing for dem handler om mobbing på sosiale medier. Og det er erting over lengre tid. De sier at de vet at 8.klasse er «flinke» til å mobbe på de anonyme appene, som for eksempel Tellonym og legger det ut på storyene sine: «slemme ting kommer ut, og som de deler». Det synes de er dumt av dem, men de tror at mange ikke er bevisst hva de legger ut, eller at de bare gjør dumme ting. De mener at de selv er modnere, og er bekymret for at stadig yngre får tilgang til smarttelefoner. Niendeklassinger fortalte om anonyme apper:

Det var mer brukt i fjor og forfjor. Da la folk ut «skriv hva dere vil», eller «still spørsmål» og la ut på My Story på Snapchat. Men det er litt deres feil når de lager kontoer på den appen.

De lager brukere på slike apper fordi mange har lyst på en anerkjennelse, de ønsker mer positiv anerkjennelse enn stygge kommentarer. Det blir en slags risikosport.

Utestenging er også en type digital mobbing, mener elevene. Det man da gjør, gjerne bevisst, er å ikke inkludere noen i en gruppechat, for eksempel, noe som i forskningen også omtales som digitale spøkelser (Staksrud, 2014 i NOU 2015:2, 2015). En annen måte er via spill der det er kun et begrenset antall som får være med å spille. I noen spill er det maks fire spillere, og da kan ikke alle som vil spille være med. De elevene vi snakket med, har løst det ved at de lager flere grupper dersom de blir flere enn fire. Men dette kan i enkelte tilfeller, dersom man ikke løser det praktisk, oppleves sårt for den som ikke får være med. Dersom dette ikke er bevisst/intendert er det neppe noe som kan kalles mobbing, men det kan likevel oppleves som ubehagelig for den det gjelder.

De fleste elevene vi snakket med sier at det som særlig skiller tradisjonell mobbing fra digital mobbing er at det er lett å være anonym gjennom apper. Elevene sier at de ikke har hatt mye om digital mobbing eller nettvett på ungdomsskolen, men alle sier at de har hatt en del om det på barneskolen. De fleste lærerne sier at de jobber med digital bevissthet/kritisk sans og kildekritikk i mange fag. Det kan hende de unge ikke ser parallellen til nettvett, med det handler om at skolen forsøker å gjøre elevene til mer bevisste og kritisk digitale aktører med god dømmekraft.¹⁸

Ledelsen ved en skole sier at det som skiller digital mobbing fra annen mobbing er at det kan være skjult, og det kan være «kjempemessig» uten at den andre er klar over det. «Vi voksne ser det ikke, kanskje vi ikke forstår det heller. Det er jo et eget språk». De sier at heller ikke foreldre kjenner teknologien, og «nye apper som vi ikke kjenner dukker stadig opp».

---

¹⁸ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/rammeverk-for-grunnleggende-ferdigheter/2.1-digitale-ferdigheter/>

Lærere ved en skole sier at digital mobbing forekommer, men de tror det meste skjer på fritiden. Spørsmålet om hvorvidt digital mobbing er noe som kan plasseres og avgrenses i tid og rom, og hvem sitt ansvar digital mobbing blant ungdom primært er, dukket stadig opp i samtlige intervjuer uten entydige svar.

3.4.5 Hva ser skolen som sitt ansvarsområde innen digital mobbing?

Den digitale verden kan beskrives som en arena der man oppholder seg på digitale plattformer og ved bruk av verktøy som mobiltelefon, nettbrett eller datamaskin. I denne areaner foregår alt fra undervisning, læring, oppgaveløsning, men det er også en arena for sosiale aktiviteter mellom mennesker. Skolen har blitt mer og mer digital, og har innført bruk av ulike digitale verktøy og plattformer i undervisning, for elevers forberedelser, innleveringer og kommunikasjon med elevene (og foresatte). En av de grunnleggende ferdighetene i skolen er digitale ferdigheter, og dette har skolen jobbet med på ulike måter i mange år (det digitale som grunnleggende ferdighet kom inn i skolen for fullt med Kunnskapsløftet i 2006).

Mobilen har de senere årene utviklet seg til å bli en liten datamaskin med veldig mange muligheter gjennom apper. Mye av kommunikasjonen mellom mennesker foregår ved bruk av mobilen og i ulike apper. Elevene er på denne sosiale arenaen flere timer i døgnet. Skolene har ansvar for skoletiden, men fritiden er ikke primært skolens ansvar. Imidlertid er dette blitt mer en gråsoner, da en del mobbing mellom elever har flyttet seg til den digitale arena, og at dette ikke kun foregår mellom 8-16. Man ser at negative hendelser på nett påvirker barnas læringsmiljø, og dette blir også forstått som skolens ansvar. Lærere og elever har i tidligere forskningsprosjekter gitt uttrykk for at mobilen kan være et forstyrrende element i undervisningssituasjoner (Wendelborg, Røe & Martinsen, 2014; Wendelborg & Røe, 2014). Mobilens forstyrrende påvirkning på elevenes oppmerksomhet har ført til at flere skoler har innført mobilforbud i timene.

Ved en skole sier ledelsen at det ikke finnes adskilte areaer for hvor mobbing foregår, det skjer på tvers av grenser. Det gjelder all mobbing, uavhengig av om det er tradisjonelt eller på nett. «Det som skjer på fritida tar de med hit, så det blir vår jobb, likevel», sier de. De merker at foreldre har forventinger om at det er skolens ansvar. Det finnes dem som gjerne vil ta ansvar og ønsker et samarbeid med skolen, mens andre foreldre nører litt opp under konflikter. Det synes de kan være en utfordring i foreldresamarbeidet. Medietilsynets rapport viser at halvparten av foreldrene er usikre på hvor de skal henvende seg ved tilfeller av digital mobbing (2018b).

Ved en annen skole sier ledelsen at de er «ekstremt avhengige av foreldreinnnsatsen». De forteller at de har hatt storforeldremøte med FAU om dette: «Vi er hele tiden i spennet mellom hva vi skal ta tak i, hva vi ikke skal ta tak i, hva er skolens ansvar, hva er skolens arbeid og så videre». Lærerne ved denne skolen sier at det er forventninger fra foreldre og elever om at skolen skal ordne opp. Og da er det viktig at elevene har en åpen relasjon med lærerne. De har hatt foreldremøter og brukt et dialogspill der man jobber med hvem som har ansvaret. Det de har avdekket er at foreldre føler lite

kontroll, og de ønsker mindre mobilbruk hjemme. Foreldre er bekymret for at ungdommene sover for lite og de synes det er vanskelig med grensesetting hjemme.

Ved en annen skole sier ledelsen at digital mobbing er høyaktuelt for skolen. De sier:

De er pålogget hele tiden, de får aldri mulighet til å være i fred. Dette er en endring siden før smarttelefonen.

Vi vet at det foregår. Mange er usikker, og det kan bli en hakke-kultur. Og mange bruker sosiale medier på umodne måter. De oppretter grupper, hatgrupper, falske kontoer, Yodel og Tellonym, der folk slenger dritt om hverandre, det er ganske skadelig.

Ledelsen sier videre at de har tatt inn over seg de justeringer i opplæringslovens 9 A som handler om skolens ansvar ut over ni til to. De sier:

Mobbing vil jo påvirke hele skolemiljøet. Vi har hatt fokus på dette og sett etablering av grupper, spilling og et svært dårlig språkbruk. Det har vært ekskludering i spill, og i mørketida er ofte spillene den sosiale arenaen.

De har også saker der elever har opplevd å bli fryst ut av lag i spill som man har vært med på å bygge opp. De erfarer at foreldre tar kontakt med skolen der det er ekskludering. Ledelsen sier videre:

Det foregår en del spilling blant guttene (...) Også noen jenter gamer. Men jenter bruker telefonen på en annen måte. Chattegrupper som inkluderer/ekskluderer. Det er et fenomen som er på tvers av skolene. Det er jentemobbing som involverer jenter fra alle skoler. Før var mobbingen mer innad i skolen.

Det er veldig mye vi ikke vet. Men vi opplever samtidig at det er flere som sier ifra at noe foregår.

En FAU-representant tror ikke foreldre er bekymret over eget barns digital liv, for hun tror de fleste har tillit til egne barn. Imidlertid tror hun ikke at de har full oversikt, da mye nok er skjult, barn og unge deler ikke alt med de voksne.

Alle fire skoler i vårt utvalg hadde vedtatt ulike former for mobilfri skole. Ved noen skoler er det ikke lov å ha med mobil, eller den blir låst inn i et skap hele skoledagen. Andre skoler har mobilforbud i timen, men der det er lov å bruke den i deler av skoledagen. Alle foreldre vi intervjuet har støttet skolens policy på dette området, og en mor mener elevene ikke trenger tilgang på mobil hele tiden. Slike tiltak hjelper dem til å fokusere på skolen dersom de ikke har tilgang på mobilen. Hun mener likevel at majoriteten av det som måtte skje på nettet skjer utenfor skolen, og «det må være forelderens hovedansvar å passe på egne unger når det kommer til nettbruk».

Ved en skole var det lov å ha med mobil på skolen på ungdomstrinnet, men de oppbevares i mobilskap i timene. Elevene bruker mobilen mye, synes ledelsen. De

sier: «Vi ville forby det helt, men foreldrene ville ha det som det var». Elevene ved denne skolen sier: «Vi har ikke bruk for den i timene, da hadde det blitt lite skolearbeid i timene! Det er mange meldinger som kommer». Jentene forteller at det er meldinger kontinuerlig i sosiale medier. Selv om de leverer inn telefonene i timene, får de varslinger på skole-pc'en.

En annen skole forteller at en lærer fra en naboskole gjorde ledelsen oppmerksom på at en elev var utsatt for mobbing. Det ble da tatt tak i, «full pakke». Det skjer som regel utenom skoletid, men siden det er elevene deres som er involverte må «skolen selvfølgelig ta tak i det».

Ved en annen skole som er mobilfri, fortalte en niendeklassing:

Det er en mobilfri skole, men den er ikke så gæli mobilfri heller, da. Lærerne bryr seg ikke så gæli. Men det er mer sosialt uten mobilen. I friminuttene er vi sosiale, snakker sammen, går rundt, leker med ball, kan gå til butikken.

3.4.6 Hva gjør skolene og elevene for å forebygge og håndtere uønskede hendelser på nett?

Vårt inntrykk er at noen skoler føler på en viss avmakt eller kanskje rådvillhet i møtet med problematikken knyttet til digital mobbing og trakassering. Dels oppleves det som om problemområdet er så vanskelig, enda mer komplekst enn «vanlig mobbing» og at man mangler kompetanse. Dessuten oppleves det som om dette er et fenomen som ligger delvis utenfor skolens område, i både tid og rom. Digital mobbing sprenger på mange måter grensene mellom skolen og samfunnet. Skolen opplever at man mangler oversikt og kontroll, og at de dermed også mangler virkemidler. Digital mobbing er noe som berører hele de unges liv, der skoledagen bare er en del, og mange i skolen ser ikke helt hvordan de kan møte det i hele sin bredde.

Elevsamtaler er viktige i det forebyggende arbeidet, forteller lærere på flere skolen. Dette er en sentral måte man kan avdekke slike utfordringer på. De har dessuten om nettvett i flere fag. Samtidig møtte vi flere steder usikkerheten blant lærerne, følelsen av at det er mye de ikke oppdager og ser. En beskrev det slik: «Jeg føler meg ikke sikker på det med digital mobbing. Jeg ville visst mer, håper de kommer til oss.» En annen lærer ved samme skole sa: «Vi må håpe vi har så god relasjon at de sier ifra».

Flere har vært inne på at mange tradisjonelle definisjoner på mobbing ikke er gode nok. En rektor beskrev det slik:

Vi har gått bort fra den tradisjonelle definisjonen til Olweus¹⁹, vi er mer opptatt av den subjektive opplevelsen. Dersom ting ikke blir definert som mobbing, blir

---

¹⁹ Den mest brukte definisjonen på mobbing de seneste årene har vært Olweus sin definisjon som peker på at en person utsettes for negative hendelser, at det er noe som skjer gjentagende, og at styrkeforholdet mellom den som blir mobbet og den/de som mobber er skjev (Olweus 1992).

de gjerne bagatellisert. Men elevene opplever ikke ting som bagateller, da må vi ta det på alvor og gjøre noe med det.

Det denne rektoren sikter til er at de opplever at mobbedefinisjonen er for rigid, og mener at dersom en elevs subjektive opplevelse er at det er mobbing, må dette tas på alvor. Dette er også i tråd med aktivitetsplikten i skolen. Noen forskere har de senere årene tatt til orde for en definisjon som viser at mobbing handler mer om sosiale prosesser på avveie. De ønsker å flytte fokus fra de enkeltelevne som er involvert i mobbing, til at det handler om kompliserte og sammensatte sosiale prosesser som gir grobunn for mobbing (Lund, Helgeland og Kovac, 2017).

Ingen av våre caseskoler opplever som tidligere sagt at utfordringen med digital mobbing er stor, men alle skolene har hatt tilfeller de vil karakterisere som digital mobbing eller trakassering. De har grepet fatt i dette, og opplevd at de konkrete tilfellene har blitt løst. Ut over det de selv har opplevd, har alle imidlertid «hørt om saker fra andre steder», og basert på dette har de en klar forståelse av at dette er utbredt og viktig, selv om de selv ikke har så mange konkrete, egne eksempler å vise til. Mange av de vi intervjuet antar dessuten at det er mørketall her. De tar det nærmest for gitt at det er mye de ikke fanger opp og mye elevene aldri rapporterer om.

Elevene vi intervjuet kjenner nok flere tilfeller, delvis ut fra egne opplevelser men også venners opplevelser. Alle har «hørt om noen» som har mottatt stygge kommentarer i meldinger, eller har blitt filmet og bildene spredt. Dødstrusler har noen også fortalt om. Som vi har vært inne på tidligere er en form for krenkelser som mange, særlig jenter, hadde opplevd selv, var å motta bilder av kjønnsorganer, dickpics, gjerne fra litt eldre gutter. Noen fortalte at de fikk slike ukentlig, mens andre aldri hadde opplevd det. Guttene vi intervjuet kjente til fenomenet, men hadde i mye mindre grad opplevd å være mottakere av slike bilder.

Noen mente at skolen burde bli enda flinkere på å bevisstgjøre elever rundt hva som var lov og ikke lov med hensyn til bildedeling. En FAU-representant beskrev det slik:

Jeg tror ikke at skolen har tatt opp sånne ting med elevene på ungdomsskolen, at det faktisk er straffbart å dele bilder uten samtykke og slikt. Jeg har tatt opp dette med egne barn, deling av bilder, nakenbilder og sånn, og at det er straffbart å dele bilder på nett. Litt overasket over at skole ikke har tatt det opp mer, at det er straffbart, uansett bilde, om du tar bilde av ei venninne i garderoben, så er det ikke lov å dele det med noen uten samtykke.

Skolens håndtering av saker som angår digital mobbing, bærer preg av at de ser arbeidet mot digital mobbing som ledd i det generelle arbeidet mot mobbing og for å skape et godt læringsmiljø. Noen uttrykte at det handler om det samme, vanlig god oppførsel. Man skal ikke mobbe, og man skal oppføre seg bra mot andre, uansett om man er på nett eller ikke. Digital mobbing er mobbing, bare i en annen arena, som gir noen nye utfordringer.

I noen tilfeller forteller informanter at tiltak som opprinnelig hadde et annet fokus, har blitt justert til også å handle om slike ting. Skoleleder ved en skole fortalte:

Et prosjekt og program som for eksempel «Kjærlighet og grenser» har de hatt fast i 9-10 år ved skolen på 7.trinn. Egentlig er det et rusforebyggende program, men den beste gevinst er kommunikasjonen mellom foreldre og elever. De har to økter om den digitale verden og mobbing, blant annet.

En rektor beskriver skolens forebyggende arbeid slik:

Vi har et godt fungerende tverrfaglig team. PPT, barnevern, sosiallærer, spesialpedagogisk rådgiver, lege mm. Der tar de opp enkeltsaker, dette har de lyktes med. De forsøker alltid å løse konflikter på laveste nivå. Det er et vanskelig felt, men vi har et godt system, særlig med tverrfaglig team. På denne måten får kontaktlærer mer tid til å være kontaktlærer, de har 12 elever i snitt, de må bruke tiden til å komme i kontakt med dem, følge med, skape relasjon. Vi har også et godt utviklet elevsamtalsystem. Hver 14. dag vurderer elevene seg selv og sin innsats. De må svare på hvordan de har det og så videre.

På denne måten håper man å fange opp digital mobbing som en del av det generelle arbeidet mot mobbing ved skolen.

Når noe skjer, mener skolene at de alltid reagerer. De tar det opp med foreldre og elever, og i noen tilfelle blir eksterne aktører som politi koblet inn. Vårt inntrykk er at det gjøres mindre proaktivt, i alle fall i ungdomsskolen. Når noen skjer og blir oppdaget, er skolene enstemmige på at det reageres og følges opp. Den forebygging som skjer virker noe mer tilfeldig. Mange er opptatt av at dette er et stadig tema, som en lærer sa:

Vi prøver å påvirke dem, vi snakker mye om det, tar det opp, viser situasjoner, prøver å gjøre dem sterkere. Politiet har vært her – det var veldig virkningsfullt. En fin måte å få inn eksterne. Vi opplever at politiet er mer synlige nå, også på skolen.

I noen grad er dessuten nettvett tema i fag, særlig i samfunnskunnskap og norsk, for eksempel i forbindelse med «fake news», kildekritikk osv. En lærer beskrev det slik:

Det skal jo inn i fagene. De snakker om kildekritikk, nettvett, og hvordan man søker på nett etc. i alle fag selv om det ikke er et eget fag som heter Nettvett.

I hovedsak synes likevel dette temaet, nettvett, digital mobbing etc å være litt perifert i fag på ungdomstrinnet. Det kan bli borte i alle de andre faglige tema som man må dekke.

Av konkrete tiltak som skolen nevner forbundet med dette er mobilfri skole kanskje det viktigste. De fleste vi intervjuet ga uttrykk for at det fungerte greit, og bidro til at elevene hadde mer tradisjonell sosial omgang. Elevene vi snakka med mente det var

godt å slippe mobilen på skolen. Noen skoler trekker spesielt fram mobilforbud som viktig i forbindelse med kroppsøving, for å hindre at bilder blir tatt og spredt.

Noen fortalte dessuten om begrensninger på tilgang via skole-PC og nettbrett, noen sider/nettsteder er blokkert. Alt dette kan sees som måter å stenge uønsket oppførsel ute fra skoletida/skolens rom på. Samtidig er skolens folk som vi intervjuet klare over at dette ikke løser utfordringen, men bare holder det borte i skoletiden. At digitale krenkelser likevel «tas med inn», og dermed har følger som berører skolen ser også de vi har intervjuet. Det finnes ingen vanntette skott her. Som med all mobbing skjer dette i og utenom skole, og *hvor* krenkelsen finner sted, blir enda mindre relevant i en digital arena enn i det virkelige liv.

For noen skoler kan det se ut som om bruken av eksterne aktører er de viktigste elementene i deres forebyggende innsats. Dette har selvsagt to sider. På den ene siden er det viktige bevisstgjøringstiltak for både elever, lærere og foreldre. På den andre siden har det en tendens til å komme litt på siden av skolens daglige liv. Den dagen man har besøk av Mia Landsem²⁰, politiet eller MOT, blir den dagen alle er bevisst dette. Dagen etter glemmes det lett. Men samtidig ser vi at alle skolene oppgir å ha et visst fokus på det, i skoleregi. De tar opp temaet, snakker om nettvett, også på foreldremøter.

Samtidig har både elever og noen lærere en følelse av at det har vært mer oppmerksomhet rundt dette på lavere årstrinn. Opplevelsen er tydeligvis at barneskolen tar hovedtyngden mht å introdusere barn for den digitale verden, noe som er naturlig siden de fleste unge introduseres for smarttelefoner og annen slik teknologi lenge før de begynner på ungdomsskolen. Elever fortalte ofte at det har vært mer fokus på det i barneskolen, der dette var et mye mer synlig tema, noe de også syntes var naturlig. Men, som en elev sa:

Vi har hatt noe om det (nettvett) i høst, men hadde mer om det på barneskolen, men egentlig er det viktigere å ha om det på ungdomsskolen. Det er mye generell kunnskap om å være grei mot andre. Man bør ikke være annerledes med folk på nett enn på ordentlig.

Noen lærere trekker fram seksualiseringen av populærkulturen som en forklaring på spredningen av nakenbilder. Ungdommens forbilder, popstjerner, skuespillere og bloggere, viser kropp og spiller på sex, og kan få unge til å ville imitere dem. Veien fra trutmunn/ «duckface» og nedtrukket bh-stropp til stadig mer dristige bilder som deles med venner og venninner kan da være kort.

---

²⁰ Mia Landsem er mye brukt som foredragsholder i skolene, blant annet om nettvett og betydningen av samtykke. Ifølge wikipedia er hun en «datadetektiv» som jobber på nett for å avsløre mennesker bak såkalt hevnporno og ulovlig deling av nakenbilder.

Dessuten snakket noen informanter om den manglende bevissthet om at forhold er kortvarige, at kjæresten du deler lettkledde bilder av deg selv med kanskje ikke er kjæresten din om tre uker, og at bildene da kan komme på avveie. En FAU-representant sa det slik:

Det er dessuten en utfordring å forklare at en kjæreste når du er 15 år ikke nødvendigvis er en kjæreste året etter, og at å dele intime bilder derfor alltid er farlig, uansett hvem du deler det med.

Ved grovere hendelser, var de elevene vi intervjuet enige om at de tok det opp med voksne, foreldre eller skolens folk. Og når de tok det opp med skolen, var alle samstemt i at det ble fulgt opp. Når voksne kobles på slike saker, opplevde elevene generelt at det skjer ting. I særlig graverende tilfeller hadde de også opplevd at politiet ble koblet på.

Flere har gitt uttrykk for at de savner mer undervisning i nettvett og lignende. Samtidig mener noen at det ikke er her alene løsningen ligger. Som en elev sa: «Vi vet hvordan vi skal oppføre oss mot hverandre på nett, men av og til velger vi ikke å gjøre det»

3.4.7 Hvordan samarbeider skoler med andre aktører i dette arbeidet?

Noen av våre informanter har fremhevet at det i alt mobbeforebyggende arbeid er nødvendig å koble skolens interne nettverk mot eksterne aktører på en forpliktende måte. En lærer beskrev denne koblingen slik, med utgangspunkt i sin skole:

Skolen har to sosiallærere. Skolen har dessuten et tverrfaglig team med spesialpedagog, barnevern, sosiallærer, helsesøster, lege. Dit melder lærere inn saker som er utfordrende. Det er møter en gang i måneden.

Dessuten beskrev mange informanter fra alle skolene, hvordan eksterne aktører er inne, på mer ad hoc-preget basis, som foredragsholdere, kursarrangører for lærere og elever, deltakelse på foreldremøter osv. Dette handlet i stor grad om å bruke eksterne krefter for å tilføre elever, lærer og foreldre mer kunnskap om det som oppleves som et vanskelig felt. Av aktører som ble nevnt i mange intervjuer var MOT ofte nevnt. En skoleleder beskrev det slik:

Vi har hatt politiet inne og vi har hatt mye systematisk MOT- arbeid ved skolen med fokus på riktig valg. Vi er involvert i «Skolen som samfunnsbygger»²¹ i MOT. Der er det viktig med det forebyggende arbeidet; det handler mye om holdninger.

---

²¹ <https://www.mot.no/skolen-som-samfunnsbygger/>

Mens en FAU-representant sa dette på spørsmål om skolens arbeid mot digital mobbing:

Skolen er MOT-skole, og de har et godt og fast opplegg for alle klasser, når det gjelder mobbing, også digital mobbing.

Andre eksterne som har vært nevnt, og som vi har omtalt før, er blant annet politi, Redd barna, ruskoordinator NAV og enkeltpersoner med kompetanse på området, som for eksempel Mia Landsem. En skoleleder omtalte noen slike besøk som litt «happening-preget».

Å trekke politiet inn i dette arbeidet, framhever noen som positivt mht til å få fokus på dette feltet. En skoleleder beskrev det slik:

Vi burde hatt mer av det [fokus på nettvett] ingen tvil om det. Politiet kommer i mai og skal ha foredrag med elevene. Patruljer i politiet har ansvar for hver sin skole., De skal stikke innom og slå av en prat med elevene. En forlengelse av det er at politiet har tilbudt seg å holde foredrag knyttet til nettvett.

Skole-hjem-samarbeid har sentral betydning for alt arbeid i skolen, og kanskje særlig på dette området, som så åpenbart overskrider grensen mellom skole og omverden (NOU 2015: 2, 2015). Foreldresamarbeid er da også noe som nevnes som sentralt i alle skolene, både skolene og FAU tar initiativ til å få nettvett på skolens sakskart:

Det blir tatt opp i alle møter, og vi i FAU får klare svar på dette. Det er rektor som har kalt oss inn til alle møter i det siste, siden FAU ikke har hatt egne saker som de har måttet ta opp i mellom disse møtene. De har også fått informasjon om 9A, også på FAU-møter.

Hvor godt skole-hjem-samarbeidet fungerer, er det delte meninger om:

FAU prøver å ha felles fokus med skolen om nettvett og samarbeid skole-hjem. FAU har fokus på nettmobbing, og FAU og rektor snakker om felles regler og hva de skal mene og gjøre med det. Men det er jo ikke noe vits å høre med oss foreldre hva vi mener dersom det ikke blir fulgt opp. Det er tungt å bli hørt, også som foreldre.

Både lærere og foreldre har vært inne på at mange foreldre kjenner lite til den digitale verdenen. Til en viss grad er de avhengig av at egne barn snakker med dem dersom det skjer noe negativt. Foreldre prøver nok å følge med, men mange forteller at de ikke bestandig klarer det så godt som de kanskje føler at de burde. Likevel sa FAU-representantene vi intervjuet at de også tar dette opp med egne barn, og mente dette gjelder de fleste foreldre. De fleste er litt bekymret for hva barn kan møte, og søker å innprente nettvett og god digital oppførsel:

Jeg tar det i alle fall opp med egne barn, har gjort det mange ganger, hva man gjør og ikke gjør på digitale media. Må gjenta det, man glemmer det, minne om

at folk ikke nødvendigvis er de de utgir seg for Mange er dårlig på å forstå konsekvenser i den alderen. Krever mye av foreldre fordi man må ta det opp hele tiden. Repetere, repeterer, repetere.

Av og til kan foreldre være dårlige eksempler. En skoleleder sa:

Det er stor forskjell på foreldre i forhold til data, fra de som er veldig skeptiske og de som nærmest driver det i negativ retning ved å være veldig PÅ og tilfeldig i omgangen med det selv.

Samtidig mener flere at foreldre er opptatt av temaet, og av og til kan bli en pådriver for skolens arbeid.

Et tema som stadig dukker opp i intervjuene, var det delte ansvaret som måtte ligge til grunn for dette arbeidet. Skolen kan ikke løse alt alene. En foreldrerepresentant i FAU var klar på at hovedansvaret her måtte ligge på foreldrene:

Dette i stor utstrekning er en foreldreoppgave, man kan ikke forvente at skolen skal ta seg av ting som skjer utenfor skoletida. Få ting i skolen kan være bare et skoleansvar, foreldre er pliktig til å følge opp for eksempel med leksehjelp, det er foreldreansvar å støtte eleven og skoles arbeid. Mange foreldre tar lite ansvar. Skolen har selvsagt ansvar på skolen, men ellers er det foreldrene som må trå til. Alt for mange foreldre mener at alt er skolens ansvar, voldsomt ansvar de legger på skolen og som de sjøl ikke vil ta i. Skolen er avhengig av at foreldrene tar ansvar, også læring. Ingen foreldre forventer at de ikke må ta ansvar i forbindelse med idrettslaget, men noen, for mange, forventer at skolen skal ordne opp i alt som har med skole å gjøre. Skolen har ansvaret for dem når de er på skolen, alt det andre er foreldrenes og barnet ansvar.

Samtidig opplever noen skoleledere vi intervjuet at svært mye ansvar blir lagt på skolen:

Jeg føler at vi som sitter i grunnskolen har mandat til å ordne opp i alt. Med nye opplæringsloven føler vi et stort ansvar. Det ramler tilbake på oss, uansett.

Annen forskning viser at dette ikke er et spørsmål om enten eller, men at skolen og «resten av verden» må utvikle måter man samme kan møte disse utfordringene (Stanbrook, 2014).

3.5 Avslutning: Digital mobbing i et læringsmiljøperspektiv

På bakgrunn av intervjuene kan vi konkludere med at digital mobbing oppleves som et forholdsviss marginalt fenomen. Likevel er det noen som er bekymret for at det er mer digital mobbing enn man vet om, for det blir lett usynlig. Skolene er bekymret for elevenes psykiske helse, og flere viser til at flere unge sliter nå enn før. Samtidig er det tydelig at det er stor alvorlighetsgrad i saker som handler om digital mobbing, da det oppleves som tap av kontroll. Anonymiteten, spredningen og varigheten av innleggene samt det at man ikke vet hvem eller hvor mange som har sett det, gjør at denne

mobbeformen oppleves som ekstra belastende for de som opplever dette. Sosiale media og smarttelefonen, eller datamaskina for spilling, beskrives likevel mest av alt som sosiale arenaer og område der ungdommene tilbringer mye av fritiden sin.

Negative digitale opplevelser kan være aktiv utskjelling med bruk av stygge ord og karakteriseringer. Det kan også handler om mer passiv mobbing i form av utestenging og ekskludering. Apper, bildedeling og sending av usømmelige bilder kan være andre former for negative opplevelser. Elevenes håndtering av digital mobbing/krenkelser/ufinheter varierer. For mange er det så enkelt at de bare blokkerer de ubehagelige. Hvis ting som oppleves som alvorlig skjer, vil mange ta det opp med voksne som lærere og foreldre. Når voksne kobles på, oppleves det at det blir tatt på alvor.

Røff sjargong som har fått utviklet seg i noen grupper kan bli oppfattet som belastende for enkelte som ikke kjenner koden. Det å bli kalt hore av en venninne kan være en normal del av omgangstonen, mens kan oppleves som svært krenkende av andre. Kontekst er viktig. Et ord som i vennegjengen er sagt med et smil kan være akseptabelt, men ikke i andre kontekster. Den digitale arena er også en arena for utprøving og grensesprengning, uten voksenkontroll. De fleste unge vet godt hvordan man skal oppføre seg på nett, men mange ønsker samtidig mer undervisning om nettvett.

Skolens digital kompetanse er i klar framgang, men de gir uttrykk for at de ønsker enda mer kompetanse på det digitale området. Både lærere og elever vurderer elevenes digitale kompetanse som relativt høy, samtidig presiserer mange lærere at denne kompetansen kan variere og være avgrenset til spesielle områder. Elevenes digitale kompetanse er ikke så god som de selv tror, mener noen lærere. De er gode på bruk av sosiale medier, men har lite utviklet kritisk sans. De er heller ikke nødvendigvis gode på digitale redskaper brukt i undervisninger. Ifølge lærere er det enkelte som «knappt kan opprette et word-dokument». Samtidig mener både lærere og elever at elever kan være bedre enn lærerne på teknisk forståelse og intuitiv forståelse av hvordan programmer fungerer (koble på tv, lydinnstilling). Dette gjelder ikke alle elever, da noen ikke er interessert, heller ikke i sosiale media. Nettvett er en viktig faktor i forebygging av digital mobbing og for et godt og trygt læringsmiljø. Her gir flere inntrykk av at de kunne tenkt seg mer kompetanse og mer fokus.

Skillet mellom skole og fritid når det gjelder mobbing digitalt oppleves som kunstig. Disse arenaene går inn i hverandre. Det elevene sier noe om er at en mobilfri skole gir dem litt fri fra mobilen og hjelper dem til å fokusere på fag og venner der de er. Mobbing foregår ikke bare på skolen, men i ungdommens liv, og ungdommens liv foregår på skolen og på fritida. Grensene finnes ikke. Dette har skolene tatt inn over seg, og ser at det som skjer med elever ut over skoletiden uansett vil tas med inn i skolen. Også med det nye kapittel 9 A er det mer fokus på at skolens ansvar går ut over det som skjer mellom ni og to. Samtidig ser de ansatte en økende tendens til at foreldre forventer at skolen skal ordne opp, i stedet for å ordne opp seg imellom.

Digital mobbing er ikke så utbredt, og i enkelte intervju mener elever at de som blir hengt ut på nett gjerne har «skyld» i det selv. De ber om det gjennom å oppsøke anonyme apper, eller ved at man tar bilder av seg selv og sender ut selv til kjæreste eller lignende i første omgang. Lærere tror at det ofte handler om glidende overganger. I populærkulturen er det stor aksept at man viser kropp og grenser kan skli ut når bloggere og realitystjerner er forbilder. Ofte oppfattes slike fenomener som digitalt skurr eller spam som sees på som uunngåelig. Også foreldre er viktige rollemodeller, og ikke nødvendigvis positivt i forhold til nettvett. Voksne kan for eksempel være ukritiske i forhold til deling av bilder på nett, og «netttroll» er ofte godt voksne.

Digital mobbing lar seg ikke redusere til å handle om skole. Det er et fenomen som av natur er grensprengende eller grenseløst. Hvis en elev har utfordringer knyttet til en person som befinner seg på et annet kontinent, er det lite skolen direkte kan gjøre for å forhindre uønsket adferd. Mobilfri skole og begrensninger på adgang fra skolens datautstyr, stenger eksponeringen for det uønskede i skoletiden, men løser kanskje ikke problemer knyttet til mobbing og trakassering ut over det. Den uønskede adferden fortsetter, og møter eleven så snart skoletiden er over, og mobiltelefonen er slått på igjen. Samtidig vil elevene ta med seg dette inn i skolen, i den forstand at det som skjer utenfor skolen vil påvirke deres læringsmiljø, motivasjon og mestring. Mobbingens konsekvenser er også grenseløs. På mange måter er skolen derfor nødt til å fange opp og håndtere symptomene, se resultatene av det som skjer utenfor skolen, på skolen, og søke å møte dette, i samarbeid med andre, eksterne aktører. Skolen må hjelpe elevene til å håndtere ting som skjer utenfor skolen. Skolens arbeid blir dermed viktig, men ikke tilstrekkelig.

På grunn av dette vil en oppleve at skolen lettere kan håndtere tradisjonell mobbing, som skjer i skolen, da dette vil være materielt og håndgripelig, ord og handlinger, som vil kunne identifiseres og jobbes med. Relasjoner til lærere og andre vil her oppleves som viktigere enn når det gjelder den digitale mobbingen. Denne vil i større grad være immateriell, usynlig og uhåndgripelig med skolens vanlige redskaper mot mobbing. Disse er utviklet for å håndtere det håndfaste. Konkrete enkelttiltak vil være mindre virksomme enn for eksempel helhetlig utvikling av en kultur og et positivt læringsmiljø. Vi ser at det at skolen har felles regler som er kjent av alle, har en klar betydning for reduksjon av tradisjonell mobbing, noe som også annen forskning støtter. En svensk studie viser at det i skoler med lav forekomst av mobbing gis en samstemt beskrivelse av hvilke normer som gjelder for det sosiale samspillet på skolen. (Söderström, 2013 i NOU 2015: 2, 2015). Elevundersøkelsen 2018 viser ingen signifikant sammenheng mellom felles regler og digital mobbing. Dette kan forstås som at digital mobbing ligger utenfor det felles regler kan bidra til å redusere, eller at felles regler ikke er tilpasset elevenes digitale virkelighet.

Langsiktig arbeid med å bygge holdninger og bidra til positiv atferd vil være mer effektivt. Etter vår vurdering er digital mobbing en utfordring der alle i skolen må engasjere seg i en eller annen grad i både forebygging og oppfølging. Dette bør være et integrert tema i undervisning og samtidig et tema som må tas opp særskilt ved behov. Ledelse, faglærere, kontaktlærere, rådgivere og øvrig elevtjeneste må ha et

avklart forhold til dette. Skolens forebyggende nettverk må være solid og operativt, og ha den nødvendige digitale kompetanse til å håndtere slike utfordringer. Med digital kompetanse menes her selvsagt både den faktiske, tekniske kompetanse i å bruke de aktuelle verktøyene, og kompetanse knyttet til ungdommens bruk av sosiale media. Man må altså ha den nødvendige kjennskap til hvilke samhandlingsform de unge benytter, i form av apper og nettfora som er populære. Det siste er kunnskap som må løpende oppdateres. Samtidig må man ha den nødvendige kunnskap om de etiske, legale, sosiale og psykologiske sidene ved de unges bruk av digitale samhandlingsrom. Dette interne nettverket må kobles tett på eksterne nettverk. Eksterne og interne aktører må jobbe tett sammen i forpliktende nettverk for å møte en så sammensatt utfordring som digital mobbing er.

